

Kohtuasi C-336/19

Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1

Saabumise kuupäev:

18. aprill 2019

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Grondwettelijk Hof (Belgia konstitutsioonikohus)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

4. aprill 2019

Kaebajad:

Centraal Israëlitisch Consistorie van België jt

Unie Moskeeën Antwerpen VZW

Islamitisch Offerfeest Antwerpen VZW

JG

KH

Executief van de Moslims van België jt

Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België. Section belge du Congrès juif mondial et Congrès juif européen VZW jt

Menetlusse astujad:

LI

Vlaamse regering

Waalse regering

Kosher Poultry BVBA jt

Global Action in the Interest of Animals VZW

Põhikohtuasja ese

Põhikohtuasi puudutab mitut kaebust, mille esitasid Centraal Israëlitisch Consistorie van België jt, vzw Unie Moskeeën Antwerpen, vzw Islamitisch Offerfeest Antwerpen, JG, KH, Executief van de Moslims van België jt ning vzw Coördinatie Comité van Joodse Organisaties van België ning millega palutakse tühistada Flaami piirkonna 7. juuli 2017. aasta dekreet, millega muudetakse 14. augusti 1986. aasta seadust loomade kaitse ja heaolu kohta seoses loomade lubatud tapmisviisidega (Decreet van het Vlaamse Gewest van 7 juli 2017 houdende wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, wat de toegelaten methodes voor het slachten van dieren betreft, edaspidi ka „7. juuli 2017. aasta dekreet“).

Eelotsusetaotluse ese ja õiguslik alus

Eelotsusetaotlus puudutab küsimust, kas loomade uimastamata tapmise keeld seoses religioosse riituse raames toimuva tapmisega ning selliseks tapmiseks alternatiivse uimastamismeetodi ettenägemine 7. juuli 2017. aasta dekreediga on kooskõlas liidu õigusega, eelkõige nõukogu 24. septembri 2009. aasta määruse nr 1099/2009 loomade kaitse kohta surmamisel (ELT 2009, L 303, lk 1) artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punktiga c, Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 10 lõikega 1 (usuvabadus), artiklitega 20 ja 21 (võrdsus seaduse ees ja diskrimineerimiskeeld) ning artikliga 22 (usuline mitmekesisus).

Eelotsusetaotlus esitatakse ELTL artikli 267 alusel.

Eelotsuse küsimus

1. Kas nõukogu 24. septembri 2009. aasta määruse (EÜ) nr 1099/2009 loomade kaitse kohta surmamisel artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkti c tuleb tõlgendada nii, et liikmesriigid võivad viidatud määruse artikli 4 lõikes 4 sätestatud erandist kõrvale kaldudes võtta loomade heaolu parandamise eesmärgil vastu selliseid õigusnorme, nagu on sätestatud Flaami piirkonna 7. juuli 2017. aasta dekreedis, millega muudetakse 14. augusti 1986. aasta seadust loomade kaitse ja heaolu kohta seoses loomade lubatud tapmisviisidega (Decreet van het Vlaamse Gewest van 7 juli 2017 houdende wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, wat de toegelaten methodes voor het slachten van dieren betreft), mis esiteks kehtestavad loomade ilma uimastamiseta tapmise keelu, mis kehtib ka usulise riituse raames toimuva tapmise suhtes, ja teiseks näevad usulise riituse raames toimuva tapmise jaoks ette alternatiivse uimastamismeetodi, mida kasutades peab uimastamine olema tagasipööratav ja ei tohi põhjustada looma surma?

2. Juhul kui esimesele eelotsuse küsimusele tuleb vastata jaatavalt: kas eespool nimetatud määruse artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkt c on esimeses eelotsuse

küsimuses viidatud tõlgenduse korral vastuolus Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 10 lõikega 1?

3. Juhul kui esimesele eelotsuse küsimusele tuleb vastata jaatavalt: kas eespool nimetatud määruse artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkt c koosmõjus artikli 4 lõikega 4 on esimeses eelotsuse küsimuses viidatud tõlgenduse korral vastuolus Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklitega 20, 21 ja 22, kuna loomade tapmisel teatud usuliste riiustete tõttu eriliste tapmisviisidega on looma uimastamise kohustusest ette nähtud vaid tingimustega seonduv erand (artikli 4 lõige 4 koosmõjus artikli 26 lõikega 2), samal ajal kui loomade surmamiseks jahipidamise, kalapüügi, kultuuri- või spordisündmuste ajal on määruse põhjendustes esitatud põhjustel ette nähtud kord, mille kohaselt ei kuulu nimetatud toimingud määruse kohaldamisalasse või ei kehti nende puhul loomade surramisel nende uimastamise kohustus (artikli 1 lõike 1 teine lõik ja lõige 3)?

Viidatud liidu ja rahvusvahelise õiguse normid

Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 13, 26, 28–36, 49, 56–62 ja 267

Euroopa Liidu lepingu artikli 4 lõige 3

Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artiklid 10, 12, 15, 16, 20, 21, 22 ja 52

Nõukogu 24. septembri 2009. aasta määruse (EÜ) nr 1099/2009 loomade kaitse kohta surramisel (ELT 2009, L 303, lk 1; edaspidi „määrus nr 1099/2009“) põhjendused 4, 11, 14, 15, 16, 18 ja 20 ning artiklid 1, 2, 3, 4, 7, 18, 20, 21 ja 26

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklid 8, 9, 11 ja 14

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artiklid 2, 18, 26 ja 27

Inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklid 18 ja 27

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 15

Viidatud riigisisised õigusnormid

Grondwet'i (Belgia põhiseadus) artiklid 10, 11, 19, 21, 23 ja 27

14. augusti 1986. aasta seadus loomade kaitse ja heaolu kohta (Wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, *Belgisch Staatsblad* (edaspidi „B. S.“), 3.12.1986, lk 16382): artiklid 3, 14*bis*, 15, 16, 36 ja 45*ter*

Flaami piirkonna 7. juuli 2017. aasta dekreet, millega muudetakse 14. augusti 1986. aasta seadust loomade kaitse ja heaolu kohta seoses loomade lubatud tapmisviisidega (Decreet van het Vlaamse Gewest van 7 juli 2017 houdende wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, wat de toegelaten methodes voor het slachten van dieren betreft, *B. S.*, 18.7.2017, lk 73317): artiklid 1, 3, 4, 5 ja 6

Vallooni piirkonna 18. mai 2017. aasta dekreet, millega muudetakse 14. augusti 1986. aasta seaduse loomade kaitse ja heaolu kohta artikleid 3, 15 ja 16 ning lisatakse artikkel 45ter (Decreet van het Waalse Gewest van 18 mei 2017 tot wijziging van de artikelen 3, 15 en 16 en tot invoeging van een artikel 45 ter in de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren, *B. S.*, 1.6.2017, lk 60638)

Asjaolude ja põhikohtuasja lühikokkuvõte

- 1 Flaami piirkond (Vlaams Gewest) võttis kõnealuse dekreeidi vastu 7. juulil 2017. Dekreediga kehtestati põhimõtteline keeld tappa selgroogseid loomi uimastamata, isegi kui tapmine toimub usulise riituse raames. Peale selle näeb dekreet ette, et riituslike tapmiste korral peab uimastamismeetod olema tagasipööratav ja ei tohi põhjustada looma surma.
- 2 2018. aasta jaanuaris esitasid kaebajad Grondwettelijk Hof'ile (Belgia konstitutsioonikohus) kaebused, milles palusid 7. juuli 2017. aasta dekreet tühistada.
- 3 LI, Vlaamse regering (Flaami piirkonna valitsus), Waalse regering (Vallooni piirkonna valitsus) ja bvba Kosher Poultry jt on menetlusse astunud isikud.

Põhikohtuasja poolte peamised argumendid

- 4 Tühistamiskaebusi põhjendavad kaebajad sisuliselt väitega, et rikutud on järgmisi õigusnorme või põhimõtteid:
 - (1) määrus nr 1099/2009 koosmõjus võrdsuse ja diskrimineerimiskeelu põhimõttega, kuna juudi- ja islamiusku isikud jäetakse ilma määruse nr 1099/2009 artikli 4 lõikes 4 sätestatud tagatisest, mille kohaselt ei kehti looma eelneva uimastamise nõue riituslike tapmiste puhul, ja kuna 7. juuli 2017. aasta dekreeti ei tehtud komisjonile määruse artikli 26 lõiget 2 rikkudes õigeaegselt teatavaks,
 - (2) usuvabadus, kuna juudi- ja islamiusku isikutel muudetakse võimatuks ühelt poolt tappa loomi vastavalt nende usunõuetele ja teiselt poolt soetada kõnealuste usunõuete kohaselt tapetud loomadelt pärinevat liha,
 - (3) kiriku ja riigi lahususe põhimõte, kuna 7. juuli 2017. aasta dekreeidi sätted näevad ette usulise riituse korraldamise viisi,

(4) õigus tööle ja kutseala vabale valikule, ettevõtlusvabadusele ning kaupade ja teenuste vabale liikumisele, kuna riituslikke tapmisi korraldavatel lihunikel muudetakse võimatuks oma kutsealal tegutseda, kuna lihunikel ja lihakarnidel muudetakse võimatuks pakkuda klientidele liha, mille puhul on tagatud, et see pärineb usunõuete kohaselt tapetud loomadelt, ja kuna moonutatakse konkurentsi Flaami piirkonnas (Vlaams Gewest) tegutsevate tapamajade ja pealinna Brüsseli piirkonnas (Brussels Hoofdstedelijk Gewest) või mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis, kus loomade uimastamata tapmine on lubatud, tegutsevate tapamajade vahel,

(5) võrdsuse ja diskrimineerimiskeelu põhimõte, kuna

- juudi- ja islamiusku isikuid koheldakse võrdselt isikutega, kelle suhtes usulised toiduga seotud erinõuded ei kehti, ilma et selline võrdne kohtlemine oleks objektiivselt põhjendatud,
- isikuid, kes tapavad loomi jahipidamise või kalapüügi ajal või kahjuritõrje käigus, ja isikuid, kes surmavad loomi erilisi usulise riitusega ette nähtud tapmisviise kasutades, koheldakse erinevalt, ilma et selline erinev kohtlemine oleks objektiivselt põhjendatud, ja
- ühelt poolt juudiusku isikuid ja teiselt poolt islamiusku isikuid koheldakse ühtemoodi, ilma et see oleks objektiivselt põhjendatud.

5 Kaebajate argumentidele vastates märgivad Vlaamse regering ja Waalse regering järgmist:

(1) Vlaamse regering leiab, et määruse nr 1099/2009 artikli 26 lõige 2 sätestab sõnaselgelt, et liikmesriigid võivad võtta vastu riigisiseseid eeskirju, mille eesmärk on tagada loomade ulatuslikum kaitse surmamisel, sealhulgas ka riituslikel tapmistel. Teisisõnu ei taga liidu õigus, et riituslike tapmiste suhtes ei võiks kehtestada eelneva uimastamise kohustust. Waalse regering on seisukohal, et kaebajad võtavad oma argumentidega määruse nr 1099/2009 artikli 26 lõikelt 2 igasuguse tähenduse.

(2) Vlaamse regeringi väitel tuleneb Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikast, et usuvabadus ei sisalda õigust looma usunõuete kohaselt ise tappa (Euroopa Inimõiguste Kohtu 27. juuni 2000. aasta otsus Cha'are Shalom Ve Tsedek *versus* Prantsusmaa, CE:ECHR:2000:0627JUD002741795). Peale selle märgib Vlaamse regering võimaliku usuvabaduse riive kohta, et ilma uimastamiseta tapmise keeld on demokraatlikus ühiskonnas vajalik, põhineb tungival ühiskondlikul vajadusel ja on taotletud eesmärkide suhtes proportsionaalne. Waalse regering märgib, et vaidlustatud sätetega taotletakse õiguspärast eesmärki, nimelt loomade heaolu parandamist.

(3) Vlaamse regering leiab, et usutegevuse korraldamise vabadus ei takista riigil avalikku võimu teostades sekkuda jumalateenistuse korraldusse, eeldusel et see on kooskõlas usulise harmoonia ja sallivusega. Waalse regering on seisukohal, et

dekreedandiandjal ei olnud mingil juhul kavas anda hinnangut teatava religiooni riitustele ja kombetalitustele.

(4) Vlaamse regeringi sõnul ei vii loomade uimastamata tapmise üldine keeld selleni, et piiratakse õigust tööle. Kui selline piirang peaks esinema, siis on see põhjendatud eesmärgiga säästa loomi tapmisel kannatustest, mida on võimalik vältida. Waalse regeringi hinnangul ei ole tõendatud, et lihunikena tegutsevad kaebajad ei saa teostada oma majandustegevust, kuna asjaomastes sätetes ei sisaldu kodakondsusel või päritoluriigil põhinevat kriteeriumi ja kuna taotletud eesmärki tagada loomade heaolu on ELTL artiklis 13 sõnaselgelt nimetatud. Peale selle võivad kaupade vaba liikumise piirangud olla põhjendatud imperatiivsete nõuetega nagu keskkonnakaitse.

(5) Vlaamse regering leiab, et diskrimineerimist ei esine. Kui sellega peaks siiski tegemist olema, on asjaolu, et 7. juuli 2017. aasta dekreet ei tee vahet juudi usku isikute ja selliste isikute vahel, kelle suhtes toiduga seotud erinõuded ei kehti, objektiivselt põhjendatud, kuna arvukad teadusuuringud on tõendanud, et loomade eelneva uimastamiseta tapmine kahjustab tõsiselt loomade heaolu. Mis puudutab erinevat kohtlemist võrreldes jahipidamise, kalapüügi ja kahjuritõrjega, siis leiab Vlaamse regering, et selliseid toiminguid ei saa võrrelda kaebajate tegevusega, kuna selliste toimingute laadi tõttu ei ole eelneva uimastamise kohustust võimalik täita.

Juudi- ja islamiusku isikute diskrimineerimise argumendile väidab Waalse regering vastu, et vaidlustatud sätted on sobivad selleks, et saavutada taotletud eesmärk tagada loomade heaolu, ja et kaebajate märgitud erinev kohtlemine on objektiivselt põhjendatud. Erineva kohtlemise kohta märgib Waalse regering, et jahipidamise, kalapüügi ja kahjuritõrje kontekst erineb loomade tapmise kontekstist.

- 6 LI on sisuliselt seisukohal, et vaidlustatud dekreet ei riku usuvabadust, kuna juudiusk ei keela loomi enne tapmist uimastada. Mis puudutab ühelt poolt loomade surmamist jahipidamise ja kalapüügi ajal ning teiselt poolt loomade tapmist usuliste riituste käigus, siin on nende võimalik erinev kohtlemine pealegi põhjendatud, kuna esimesel juhul puudub võimalus loom eelnevalt uimastada.
- 7 vzw Global Action in the Interest of Animals leiab, et vaidlustatud dekreet ei riku kiriku ja riigi lahususe põhimõtet, austab usuvabadust ja on proportsionaalne taotletud eesmärgiga säästa loomi kannatustest ja valust, mida on võimalik vältida.
- 8 bvba Kosher Poultry jt rõhutavad, et loomade tapmine juudiusust tulenevaid nõudeid järgides on võrreldes tavaliste tapmismeetoditega loomasõbralikum. Peale selle on määruses nr 1099/2009 loomade tapaeelse uimastamise kohustusest sätestatud erandi eesmärk tagada usuvabaduse austamine.

Eelotsusetaotluse põhjenduse lühikokkuvõte

Esimene küsimus

- 9 7. juuli 2017. aasta dekreeidi artikkel 3 näeb ette, et selgroogset looma tohib surmata ainult pärast eelnevat uimastamist. Erandid kehtivad vääramatu jõu, jahipidamise, kalapüügi ja kahjuritõrje suhtes. Viidatud säte näeb ette ka seda, et uimastamine peab olema tagasipööratav ja ei tohi põhjustada looma surma, kui looma puhul kasutatakse teatud usuliste riituste tõttu erilisi tapmisviise. 7. juuli 2017. aasta dekreet kehtestab teisisõnu ilma uimastamiseta riitusliku tapmise keelu.
- 10 Ka liidu õigus näeb loomade tapmise suhtes ette piiranguid. Määruse nr 1099/2009 kohaselt kehtib tapmisel põhimõtteliselt kohustus asjaomased loomad uimastada. Kõnealune kohustus on sätestatud viidatud määruse artikli 4 lõikes 1, mis sätestab, et „[l]oomi tohib surmata üksnes pärast uimastamist, mida tehakse vastavalt I lisas sätestatud meetoditele ning nende meetodite kohaldamisega seonduvatele erinõuetele.“ Riituslikud tapmised ilma eelneva uimastamiseta on lubatud erisätte alusel. Määruse nr 1099/2009 artikli 4 lõige 4 sätestab nimelt, et artikli 4 lõike 1 nõudeid ei kohaldata loomade suhtes, kelle puhul teatud religioossete rituaalide tõttu kasutatakse erilisi tapmisviise, tingimusel et tapmine toimub tapamajas. Viidatud erand põhineb põhiõiguste hartaga tagatud usuvabadusel.
- 11 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et määruse nr 1099/2009 artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkti c kohaselt võivad liikmesriigid loomade riitusliku tapmise valdkonnas vastu võtta riigisiseseid eeskirjad, mille eesmärk on tagada kõnealuses määruses sätestatud ulatuslikum loomade kaitse surmamisel. Määruse nr 1099/2009 artikli 26 lõike 2 teine lõik näeb ette, et liikmesriigid edastavad komisjonile teabe selliste riigisiseste eeskirjade kohta, ja seda on eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul tehtud.
- 12 Esimese eelotsuse küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtult sisuliselt teada, kas määruses nr 1099/2009 sisalduvat liikmesriikide õigust näha ette ulatuslikum loomade kaitse saab tõlgendada nii, et liikmesriigid võivad kehtestada loomade ilma uimastamiseta tapmise üldise keelu, nagu on seda tehtud Flandria dekreediga. Võimaliku tõlgendusena tuleks nimelt kõne alla – nagu märgivad mõned kaebajad –, et liikmesriigid ei või kohaldada määruse nr 1099/2009 artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkti c selleks, et muuta sisutühjaks sama määruse artikli 4 lõikes 4 sätestatud erand loomade tapaeelse uimastamise kohustusest.

Teine küsimus

- 13 Teise eelotsuse küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas juhul, kui esimesele küsimusele tuleb vastata jaatavalt, on määruse artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkt c esimeses eelotsuse küsimuses viidatud tõlgendamise

korral vastuolus harta artikli 10 lõikega 1, mille kohaselt on igal isikul õigus usuvabadusele.

- 14 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib esiteks, et määruse nr 1099/2009 artikli 4 lõikes 4 sätestatud erand põhimõtteliselt kohustusest loom enne tapmist uimastada põhineb usuvabadusel harta artikli 10 lõike 1 tähenduses.
- 15 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul võivad liikmesriigid nimetatud erandist siiski kõrvale kalduda. Määruse nr 1099/2009 artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkt c lubab liikmesriikidel nimelt seoses loomade heaolu parandamisega määruse artikli 4 lõikes 4 sisalduvast sättest kõrvale kalduda. Seejuures ei ole reguleeritud, millistes piirides peavad liikmesriigid tegutsema.
- 16 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et järelikult tekib küsimus, kas määruse nr 1099/2009 artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkti c saab tõlgendada nii, et liikmesriigid võivad vastu võtta selliseid riigisiseseid õigusnorme, millega on tegemist vaidlustatud dekreedis, ja kas selline õigusnorm on sellise tõlgenduse korral kooskõlas harta artikli 10 lõikes 1 tagatud usuvabadusega.

Kolmas küsimus

- 17 Mitu kaebajat märgivad, et määruse nr 1099/2009 artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkt c ei ole kooskõlas harta artiklites 20 ja 21 tagatud võrdsuse ja diskrimineerimiskeelu põhimõttega ning harta artiklis 22 tagatud usulise mitmekesisusega, kui seda sätet tõlgendada nii, et see lubab liikmesriikidel võtta selliseid meetmeid, nagu on kehtestatud vaidlustatud dekreediga.
- 18 Eelotsusetaotluse esitanud kohus rõhutab, et määrus nr 1099/2009 näeb loomade tapaeelse uimastamise kohustusest juhul, kui loomade tapmisel kasutatakse riituslike tapmisviise, ette vaid tingimustega seotud erandi (määruse nr 1099/2009 artikli 4 lõige 4 koosmõjus artikli 26 lõikega 2), samal ajal kui loomade surmamine jahipidamise, kalapüügi ja kultuuri- või spordisündmuste ajal on kõnealuselt kohustusest täielikult vabastatud (määruse nr 1099/2009 artikli 1 lõige 3).
- 19 Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib sellega seoses teada, kas esimesele eelotsuse küsimusele jaatavalt vastamise korral on määruse nr 1099/2009 artikli 26 lõike 2 esimese lõigu punkt c koosmõjus artikli 4 lõikega 4 vastuolus harta artiklitega 20–22. Teisisõnu tekib küsimus, kas määrus toob sellisel juhul kaasa diskrimineerimise, mis ei ole põhjendatud, kuna liikmesriigid saavad riituslike tapmiste suhtes kehtivat erandit piirata, samal ajal kui loomade ilma uimastamiseta surmamine jahipidamise, kalapüügi ja kultuuri- või spordisündmuste ajal on lubatud.